

Małgorzata Olejarz

ASPIRACJE EDUKACYJNE UCZNIÓW SZKÓŁ MIASTA PRZYGRANICZNEGO

Swoistą cechą zarówno socjologicznego, jak i pedagogicznego sposobu pojmowania aspiracji jest zainteresowanie obiektami pragnień ludzkich — wartościami czy rzeczami. W tym kontekście aspiracje rozumiane są na ogół jako zespół dążeń wyznaczonych przez hierarchie celów, które jednostka akceptuje, uznaje za ważne i które przesądzają o jej planach życiowych¹. Dążenia jednostki mogą dotyczyć różnych obszarów ludzkiej działalności, począwszy od wyboru drogi edukacyjnej i zawodowej, stylu życia, standardu materialnego, uczestnictwa w kulturze, do wyboru norm etycznych, sposobów spędzania wolnego czasu itd.

W badaniach młodzieży, które przeprowadzono w Słubicach w 1993 roku, rozpoznano aspiracje dotyczące drogi edukacyjnej młodzieży. Problem umiejscowiony został w kontekście zagadnień ściśle związanych z edukacją, tj. osiągnięć szkolnych uczniów i uczestnictwa w kołach zainteresowań działających w szkole i poza szkołą. Zwrócono uwagę na przemiany w aspiracjach edukacyjnych młodzieży, które dokonują się pod wpływem licznych uwarunkowań.

Zmiany aspiracji następować mogą pod wpływem czynników psychologicznych, socjologicznych i kulturowych. Dynamika aspiracji zdeterminowana jest zarówno warunkami społeczno-ekonomicznymi, poziomem uprzemysłowienia i konsumpcji, jak i wzorami uznawanych społecznie wartości, a wreszcie także oddziaływaniami wychowawczymi². W omawianych tu badaniach zwrócono przede wszystkim uwagę na społeczno-kulturowy aspekt aspiracji młodzieży.

Znajomość uwarunkowań i poziomu aspiracji życiowych ułatwia rozumienie i analizę zachowań społecznych. Przemiany w aspiracjach życiowych występujące u wielu osób stanowią szczególną i charakterystyczną cechę przemian społecznych. Problematyka aspiracji życiowych młodzieży wykracza wówczas poza sferę zagadnień wyłącznie edukacyjno-oświatowych i dotyczy szeroko pojętego życia społecznego.

¹ E. J a r o s z, E. S y r e k, *Aspiracje edukacyjne i ich determinanty*, [w:] *Pedagogika społeczna u schyłku XX wieku*, Katowice 1992, s.417.

² B. G a l a s, T. L e w o w i c k i, *Osobowość a aspiracje*, Warszawa 1991, s. 40-42.

Zmienność warunków życia, przemiany społeczno-gospodarcze w Polsce, których jesteśmy świadkami od 1989 roku, niewątpliwie wywołują zmiany aspiracji edukacyjnych młodzieży lub im sprzyjają. Przemiany, które obserwuje się w gospodarce, między innymi spadek zatrudnienia w przedsiębiorstwach państwowych przy jednoczesnym wzroście bezrobocia, powolne zmiany w przemyśle i rolnictwie przy szybkich zmianach na rynku konsumpcji, wyraźne przesunięcia zatrudnienia z sektora państwowego do prywatnego, rzutują na dążenia życiowe młodych Polaków, dokonujących obecnie wyborów wzorów życia³. Od kilku lat wyraźnie daje się tu zauważyć malejąca ranga wykształcenia oraz kwalifikacji i jednocześnie rosnące skłonności do orientowania się na wyższe dochody. Wśród wartości najbardziej cenionych przez Polaków nastąpił spadek pozycji edukacji. Znalazło to swe odbicie w tezach raportu Komitetu Ekspertów do spraw Edukacji Narodowej: „Malejąca w świadomości społecznej ranga wykształcenia znajduje uzasadnienie w obiektywnych przemianach struktury społecznej. Liczne badania socjologiczne dowodzą, że w ostatnich latach znacznie zmalało znaczenie edukacji w kształtowaniu tej struktury”⁴.

Badania przeprowadzone w 1991 roku na próbie młodzieży warszawskiej wykazały, że znikoma część tej zbiorowości łączy zamożność z wyższym wykształceniem (3,4%) i uczciwą pracą (3,2%). Ponad połowa badanych uważała, że o poziomie zamożności decyduje spryt, prowadzenie działalności handlowej z wykorzystaniem luk prawnych i zajmowanie wysokich stanowisk państwowych⁵.

Badania przeprowadzone w 1992 roku wśród młodzieży miasta przygranicznego wskazały na niski poziom aspiracji edukacyjnych, w szczególności chłopców, uczniów szkół podstawowych oraz uczniów z rodzin o niskim i średnim statusie społecznym⁶.

Warto ustalić, czy tendencje te znajdują potwierdzenie w badaniach przeprowadzonych wśród młodzieży ślubickiej rok później. Jak kształtuje się poziom i dynamika aspiracji edukacyjnych uczniów? Czy specyfika rejonu przygranicznego (a więc rozkwit handlu bazarowego, możliwość podejmowania pracy zarobkowej w Niemczech, kontakty kulturalne z młodzieżą Frankfurtu) wpływa na obraz aspiracji edukacyjnych młodzieży ślubickiej? Na jakim poziomie utrzymują się osiągnięcia szkolne uczniów, które mogą stanowić istotny regulator rozwoju aspiracji edukacyjnych młodego pokolenia?

³ E. H a j d u k, *Młodzież a gospodarka rynkowa*, [w:] *Młodzież w okresie przemian społecznych*, red. E. Hajduk, F. Pastwa, Z. Wołk, Zielona Góra 1994, s.16, 17.

⁴ *Edukacja w warunkach zagrożenia. Podstawowe tezy raportu Komitetu Ekspertów do spraw Edukacji Narodowej*, Warszawa-Kraków 1990, s. 22.

⁵ A. P r z e c ł a w s k a, *Młodzież w nowej rzeczywistości*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1994, 3, s. 5.

⁶ M. O l e j a r z, *Aspiracje edukacyjne i zawodowe uczniów szkół miasta przygranicznego*, [w:] *Postawy młodzieży szkolnej terenów przygranicznych w okresie transformacji ustrojowej*, red. E. Hajduk, E. Narkiewicz-Niedbałek, R. Orzełek-Bujak, Zielona Góra 1993, s. 72-83.

Z jakiego rodzaju pozalekcyjnych form pogłębiania wiedzy i rozwijania zainteresowań korzysta młodzież słubicka?

Na te pytania odpowiada to opracowanie. Ukazuje ono jednocześnie zależność tych aspiracji od następujących zmiennych: płci, wieku, statusu społecznego rodziny i osiągnięć szkolnych uczniów. Dodać należy, iż badaniami objętych zostało 593 uczniów ze szkół podstawowych i ponadpodstawowych w Słubicach.

1. Osiągnięcia szkolne uczniów

Miarą powodzenia w nauce są osiągnięcia szkolne, których wyznacznikami były oceny uzyskane w zakresie tzw. przedmiotów wiodących, tj. języka polskiego i matematyki.

Badani uczniowie uzyskali na ostatnim świadectwie z przedmiotów wiodących najczęściej oceny dostateczne (język polski — 41,7; matematyka — 38,7) i oceny dobre (język polski — 30,7; matematyka — 29,3). Podobnie jak w badaniach z 1992 roku, wysokie oceny z tych przedmiotów zdecydowanie częściej otrzymywały dziewczęta (z których ponad połowa uzyskała oceny wyższe niż dostateczny) aniżeli chłopcy, osiągający na ogół oceny dostateczne i mierne. W przypadku obu przedmiotów wysokie oceny najczęściej uzyskiwali uczniowie pierwszych klas szkół średnich (blisko 60% osiągnęło oceny wyższe niż dostateczny), tak wysokich osiągnięć nie notowano natomiast w drugiej klasie szkoły średniej. Na etapie konceptualizacji wysunięto hipotezę, że zmiana typu szkoły i wejście w nowy etap kariery edukacyjnej sprzyja wzrostowi motywacji do nauki. Potwierdziły to również badania panelowe przeprowadzone wśród respondentów, którzy w 1992 roku byli uczniami ósmych klas szkoły podstawowej, a w 1993 uczniami pierwszych klas szkół średnich. Porównanie ich osiągnięć szkolnych na przestrzeni jednego roku pozwala stwierdzić, że utrzymali oni względną stabilność ocen z języka polskiego i matematyki (blisko 70% uczniów utrzymało ten poziom). Pozostali uczniowie częściej podwyższali nieznacznie niż obniżali poziom ocen z przedmiotów wiodących.

Dzięki badaniom przeprowadzonym na tej samej próbie uczniów w 1992 i 1993 roku (dotyczyło to 343 osób) pojawiła się również możliwość prześledzenia dynamiki osiągnięć szkolnych wszystkich uczniów w ciągu jednego roku (po przejściu do następnej klasy). Uzyskane wyniki wskazują, że oceny cechowała względna stałość poziomu — ponad 60% uczniów utrzymało ten sam poziom ocen. Pozostali badani częściej w ciągu roku podnosili poziom ocen niż go obniżali.

Jednym z elementów badania było także dokonanie przez młodzież samodzielnej oceny dotychczas osiągniętych wyników w nauce. Blisko połowa uczniów uznała swoje wyniki w nauce za dobre, około 1/3 badanych za

dostateczne. Pozostali określali swoje wyniki jako bardzo dobre (13,2%), mierne (5,6%) i celujące (1,2%) . Uczniowie oceniali się wyżej aniżeli wskazywałyby na to oceny z wiodących przedmiotów uzyskane na świadectwie szkolnym. Dla przykładu — spośród uczniów, którzy wystawili sobie ocenę dobrą, tylko niewiele ponad połowę uzyskało dobrą lub wyższą ocenę z języka polskiego i matematyki. Pozostali najczęściej uzyskiwali oceny dostateczne i oceny mierne. Podobnie spośród uczniów, którzy określili swoje wyniki w nauce jako bardzo dobre, tylko mniej niż połowa respondentów posiadała na świadectwie ocenę bardzo dobrą z przedmiotów wiodących. Analizując powyższe rozbieżności można przypuszczać, że oceniając swoje wyniki w nauce uczniowie brali pod uwagę wyższe oceny, które uzyskali z innych przedmiotów szkolnych, poza językiem polskim i matematyką. Możliwe jest również, iż dokonując samooceny uznali, że zasługują na wyższe oceny niż te wystawione na świadectwie szkolnym. Świadczyć to może o tym, że aspiracje uczniów dotyczące osiągnięć szkolnych są wyższe aniżeli ich realne możliwości intelektualne.

2. Udział młodzieży w szkolnych i pozaszkolnych kołach zainteresowań

Wyniki badań wykazały, że większość uczniów nie uczestniczy w swoich szkołach w żadnym, ze wskazanych, kole zainteresowań. Prawdopodobnie jedną z przyczyn tego stanu rzeczy jest ogólnie zła kondycja finansowa szkół, a co za tym idzie — ograniczona możliwość organizowania pozalekcyjnych form pracy z młodzieżą. Można by też przypuszczać, że sama młodzież nie jest zainteresowana uczestnictwem w tego rodzaju formach działalności. Rozumowanie takie byłoby jednak zbyt uproszczone, zdarzało się bowiem, że uczniowie na marginesie postawionego przez nas pytania stwierdzali: „brak jest takich kółek”, „bardzo bym chciała, ale nie ma takich zajęć” (dotyczyło kółka przyrodniczego i artystycznego), „w naszej szkole niestety nie ma takich rzeczy”. Sugestie te wyrażane były przede wszystkim przez uczniów Liceum Ogólnokształcącego.

Spśród wyszczególnionych w pytaniu kół zainteresowań (sportowe, przyrodnicze, techniczne, artystyczne, działalności praktycznej i inne) uczniowie najczęściej wskazywali na udział w kołach sportowych (21,1%), jak również innych kołach (20,7%). Prawdopodobnie z powodu niejasno postawionego pytania na ogół nie precyzowali, w jakiego rodzaju „innych” kołach uczestniczą. Na podstawie niektórych wskazań można przypuszczać, że są to koła nauki języka obcego, a także koła przedmiotowe (matematyczne, chemiczne, polonistyczne). Znikoma część uczniów uczestniczy w kołach: działalności praktycznej (6,3%), artystycznych (5,3%), przyrodniczych (4,8%) i technicznych (2,0%).

Udział młodzieży w kołach zainteresowań działających poza szkołą przedstawia się podobnie. Większość badanych nie uczestniczy w tego rodzaju działalności. Wśród tych, którzy biorą w niej udział, największym zainteresowaniem cieszą się znów koła sportowe (27,6%), jak również inne koła (25,8%). Z powodów podanych wcześniej (tj. niejasno postawionego pytania), również i tutaj powstały trudności w sprecyzowaniu o jakiego rodzaju „inne” koła chodzi. Prawdopodobne jest również to, iż uczniowie mieli trudności z zakwalifikowaniem rodzaju koła, w którym uczestniczą, do kategorii wyszczególnionych w pytaniu (np. kółko muzyczne było przez niektórych traktowane jako „inne koło” a nie „koło artystyczne”). Niewielka część respondentów uczestniczy poza szkołą w kółkach artystycznych (9,7%), naukowych (9,2%), praktycznych (4,9%) i technicznych (2,5%).

Porównując wyniki badań młodzieży z 1992 i 1993 roku nie stwierdzono zasadniczych różnic w udziale uczniów w kołach zainteresowań. W obu pomiarach niewielki był odsetek młodzieży korzystającej z pozalekcyjnych bądź pozaszkolnych form rozwijania zainteresowań. W obu badaniach najczęściej wymienianą formą uczestnictwa były zajęcia sportowe. Można przypuszczać, że popularność kół sportowych wśród młodzieży wiąże się z funkcjonowaniem w Słubicach Ośrodka Sportu i Rekreacji. Spośród instytucji kultury działających w mieście wymienić należy: Międzyorganizacyjny Ośrodek Kultury „Mops”, Ognisko Muzyczne oraz dwie biblioteki. Dodać również należy, iż część młodzieży słubickiej korzysta z instytucji kultury i ośrodków sportowych znajdujących się w pobliskim Frankfurcie nad Odrą. Najczęściej odwiedzane są tam przez uczniów ośrodki sportowe, koncerty muzyczne, dyskoteki i kino.

3. Aspiracje edukacyjne uczniów

Kolejnym celem badania było ustalenie, jakie wykształcenie chcą osiągnąć uczniowie. Uzyskany rozkład odpowiedzi w zależności od przynależności do klasy szkolnej (kategorii wiekowej) zawiera tabela 1.

Wiek uczniów a poziom aspiracji edukacyjnych

Zamierzone wykształcenie	Wiek (klasa)								Razem	
	13 lat (VII)		14 lat (VIII)		15 lat (I)		16 lat (II)			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Podstawowe bez zawodu	1	0,6	-	-	-	-	-	-	1	0,2
Podstawowe z zawodem	25	6,1	9	6,0	5	3,2	2	1,6	41	6,9
Zasadnicze zawodowe	24	15,5	29	9,3	9	5,7	7	5,4	69	11,7
Średnie ogólnokształcące	10	6,5	15	10,0	15	9,5	8	6,2	48	8,1
Średnie zawodowe	21	13,6	33	22,0	14	8,8	22	17,1	90	15,2
Pomaturalne	16	10,3	26	17,3	42	26,6	37	28,7	121	20,4
Wyższe	58	37,4	38	25,4	73	46,2	53	41,0	222	37,5
Razem	155	100	150	100	158	100	129	100	592	100

Jak wskazują dane, ponad połowa uczniów chciałaby osiągnąć wykształcenie wyższe niż średnie. Obraz aspiracji edukacyjnych młodzieży został wyraźnie zróżnicowany w zależności od klasy szkolnej (kategorii wiekowej). Uczniowie szkół średnich najczęściej aspirują do wykształcenia wyższego i pomaturalnego, uczniowie szkół podstawowych — do wykształcenia wyższego, zasadniczego i średniego zawodowego. Im starsi uczniowie, tym częściej aspirują do wykształcenia pomaturalnego. Równocześnie w większym odsetku uczniowie szkół średnich aspirują do wyższego wykształcenia, niż uczniowie szkół podstawowych. Można przypuszczać, że poziom aspiracji edukacyjnych wzrasta wraz z wiekiem badanych. Podobną zależność zaobserwowano w badaniach przeprowadzonych rok wcześniej. Oznaczać to może, że wraz z nabywaniem nowych i bardziej zróżnicowanych doświadczeń życiowych młodzież w coraz większym stopniu dostrzega potrzebę posiadania wyższego wykształcenia.

Aspiracje edukacyjne zostały również zróżnicowane przez płeć badanych, co ilustrują wyniki w tabeli 2.

T. 2

Płeć badanych a poziom aspiracji edukacyjnych

Zamierzone wykształcenie	Chłopcy		Dziewczeta	
	N	%	N	%
Podstawowe bez zawodu	1	0,4	-	-
Podstawowe z zawodem	26	10,2	15	4,5
Zasadnicze zawodowe	44	17,2	25	7,5
Średnie ogólnokształcące	26	10,2	22	6,5
Średnie zawodowe	50	19,5	40	11,9
Pomaturalne	37	14,5	84	25,0
Wyższe	72	28,0	150	44,6
Razem	256	100,0	336	100,0

Jak łatwo zauważyć, wykształcenie wyższe niż średnie (tj. pomaturalne i wyższe) cieszy się największym zainteresowaniem wśród dziewcząt, spośród których ponad 2/3 chciałaby osiągnąć taki poziom wykształcenia. Dziewczeta zdecydowanie częściej aspirują do najwyższych poziomów wykształcenia i rzadziej do niższych (tj. podstawowego z zawodem, zawodowego, średniego ogólnokształcącego i średniego zawodowego) aniżeli chłopcy, którzy najczęściej chcą uzyskać wykształcenie wyższe, średnie zawodowe i zasadnicze zawodowe. Być może różnicowanie to wynika z tradycyjnego, kulturowo zdeterminowanego wzoru zachowań. Dziewczętom z niższym wykształceniem trudniej jest w Polsce zdobyć satysfakcjonującą pracę niż chłopcom z takim samym wykształceniem. Na wyższe aspiracje dziewcząt niż chłopców wpływa również feminizacja pewnych zawodów związanych z wyższym wykształceniem i uzależnionych od jego posiadania. Badania przeprowadzone w Słubicach rok wcześniej wskazywały na dużą liczbę wyborów przez dziewczeta zawodów wymagających wyższego wykształcenia, tj. zawodu nauczycielki, wychowawczynie w przedszkolu. Można też przypuszczać, że na niskie aspiracje edukacyjne chłopców wpływa przygraniczne usytuowanie Słubic. Chłopcy mogą wiązać swą przyszłość z rozwojem handlu bazarowego w mieście oraz z możliwością podjęcia pracy zarobkowej w Niemczech.

Obraz aspiracji edukacyjnych młodzieży różnicowany został także przez status społeczny rodziny badanych. Wyniki przedstawia tabela 3.

Status społeczny rodziny a poziom aspiracji edukacyjnych

Zamierzone wykształcenie	Status społeczny					
	niski		średni		wysoki	
	N	%	N	%	N	%
Podstawowe bez zawodu	1	0,4	-	-	-	-
Podstawowe z zawodem	29	12,4	8	3,3	3	2,6
Zasadnicze zawodowe	32	13,7	29	12,0	8	7,0
Średnie ogólnokształcące	21	9,0	23	9,5	4	3,5
Średnie zawodowe	49	21,0	30	12,4	11	9,6
Pomaturalne	58	25,0	50	20,7	13	11,3
Wyższe	43	18,5	102	42,1	76	66,0
Razem	233	100,0	242	100,0	115	100,0

Analiza powyższych danych wskazała na istnienie następującej zależności: im wyższy status społeczny rodziny uczniów, tym częściej aspirują oni do zdobycia wykształcenia wyższego. Około 2/3 uczniów z rodzin o wysokim statusie społecznym (rodzice posiadają wyższe wykształcenie oraz określony poziom zamożności) aspiruje do wyższego wykształcenia. Wraz ze wzrostem statusu społecznego rodzin badanych maleje odsetek uczniów aspirujących do osiągnięcia niższych poziomów wykształcenia. Status społeczny rodziny, podobnie jak w badaniach przeprowadzonych rok wcześniej, w wyraźnym stopniu rzutuje na wzory zachowań dzieci dotyczące wyboru drogi edukacyjnej. Chodzi tu o wpływ zarówno wykształcenia rodziców, jak i poziomu zamożności rodziny. W związku z rosnącymi kosztami własnymi kształcenia, zamożność rodziny może odgrywać istotną rolę w planowaniu karier edukacyjnych młodzieży.

Warto również scharakteryzować obraz aspiracji edukacyjnych badanych w świetle ich osiągnięć szkolnych. Spośród uczniów, którzy w przyszłości chcieliby zdobyć wyższe wykształcenie, około 2/3 badanych uzyskało na świadectwie z języka polskiego i matematyki wysokie oceny tj. dobre, bardzo dobre lub celujące. Pozostali, tj. około 1/3 uczniów aspirujących do wyższego wykształcenia, uzyskali z przedmiotów wiodących oceny dostateczne, a w niektórych przypadkach oceny mierne. Podobnie spośród osób chcących osiągnąć wykształcenie pomaturalne, około połowy uczniów uzyskało wysokie oceny z przedmiotów wiodących; pozostali legitymują się najczęściej ocenami dostatecznymi z tych przedmiotów. Jest to przypuszczalnie związane z wysoką samooceną uczniów, o której pisano przy omawianiu osiągnięć szkolnych młodzieży. Uczniowie oceniali swoje wyniki w nauce wyżej niż wskazywały na to oceny wystawione przez nauczycieli, co tłumaczy w pewien sposób

aspirowanie części uczniów do wyższego wykształcenia, bez względu na poziom uzyskanych ocen.

W badaniach młodzieży ślubickiej analizowano także aspiracje edukacyjne uczniów kończących szkołę podstawową, a więc ośmioklasistów. Na pytanie, jakie wykształcenie chcą osiągnąć, otrzymano następujący procentowy rozkład odpowiedzi:

- podstawowe bez zawodu	0,6,
- podstawowe, z przysposobieniem do zawodu	8,7,
- zasadnicze zawodowe	15,6,
- średnie ogólnokształcące	6,4,
- średnie zawodowe	20,8,
- pomaturalne	20,8,
- wyższe	27,2.

W porównaniu z danymi dotyczącymi wszystkich badanych ośmioklasiści częściej niż pozostali uczniowie aspirowali do zdobycia wykształcenia zawodowego (zarówno zasadniczego, jak i średniego), rzadziej natomiast do wykształcenia średniego ogólnokształcącego i wyższego. Potwierdza to wcześniej wysunięte przypuszczenia o wzroście aspiracji edukacyjnych wraz z wiekiem badanych. Po przekroczeniu progu szkoły średniej poziom tychże aspiracji często wzrasta.

Ośmioklasiści stwierdzali najczęściej, że kształcenie w wybranym przez nich kierunku jest raczej prawdopodobne (55,6%) lub bardzo prawdopodobne (32,7%). Tylko około 11% uczniów określiło, że jest to bardzo lub raczej mało prawdopodobne. Wyniki te pozwalają przypuszczać, że ośmioklasiści na ogół pozytywnie postrzegają swoją przyszłość i szanse realizacji planów edukacyjnych.

W badaniu ponad połowa uczniów klas ósmych (58,1%) dokonała wyboru zawodu z dobrymi perspektywami zarobkowymi, rozwojowymi, pomimo iż zawód ten nie dawałby gwarancji otrzymania pracy. Wynik ten wydaje się zaskakująco wysoki, gdy brać pod uwagę to, iż ponad 90% młodzieży lęka się bezrobocia⁷. Stosując metodę panelu dokonano analizy dynamiki aspiracji edukacyjnych młodzieży ślubickiej na przestrzeni lat 1992-1993. Spośród badanej populacji (tj. 593 osób) została wyłoniona grupa respondentów (tj. 340 osób), którą poddano badaniom zarówno w 1992, jak i w 1993 roku. Wyniki ilustruje tabela 4.

⁷ B. I d z i k o w s k i, *Gotowość młodzieży szkolnej do życia w warunkach gospodarki rynkowej*, [w:] *Młodzież w okresie przemian ...*, s. 89.

Aspiracje edukacyjne młodzieży w ujęciu dynamicznym

Dynamika aspiracji	N	%
Stalność aspiracji	161	47,5
Obniżenie aspiracji	108	31,7
Wzrost aspiracji	71	20,8
Razem	340	100,0

Dane uzyskane z panelu pozwalają stwierdzić, iż po upływie roku poziom aspiracji blisko połowy przebadanej powtórnie młodzieży nie uległ zmianie. Jest to wskaźnik relatywnie wysoki, mogący świadczyć o stabilności planów życiowych młodzieży dotyczących kariery edukacyjnej.

Spośród ponad połowy uczniów, których aspiracje edukacyjne po upływie roku uległy zmianie, większość obniżyła poziom tychże aspiracji i najczęściej dotyczyło to spadku z poziomu studiów wyższych do wykształcenia pomaturalnego bądź średniego zawodowego. U części młodzieży przebadanej metodą panelu spadło zainteresowanie studiami wyższymi, na co wpłynąć mogły zarówno rosące koszty własne kształcenia wyższego, jak też ogólnie obserwowany spadek społecznego prestiżu wyższego wykształcenia. Można też przypuszczać, że po roku młodzież chętniej optuje za wykształceniem średnim zawodowym, dającym większą możliwość uzyskania pracy i wczesnego usamodzielnienia się. Wzrost aspiracji edukacyjnych nastąpił tylko u co piątego ucznia i najczęściej dotyczył przesunięcia z poziomu wykształcenia zasadniczego zawodowego na średnie zawodowe i średnie ogólnokształcące. Wyniki te potwierdzają (zauważalne i odnotowane w całym kraju) tendencje do obniżania się poziomu aspiracji edukacyjnych młodzieży.

4. Wnioski

W porównaniu do badań młodzieży ślubickiej przeprowadzonych w 1992 roku badania porównawcze z roku 1993 wskazały na następujące zmiany niektórych analizowanych wyznaczników społecznych:

1) Osiągnięcia szkolne uczniów w obydwu pomiarach utrzymują się na poziomie ocen dostatecznych i dobrych. Badania panelowe potwierdzają względną stabilność tych osiągnięć. Młodzież oceniała swoje wyniki w nauce wyżej aniżeli wskazywał na to poziom ocen uzyskanych na świadectwie szkolnym. Można przypuszczać, że aspiracje uczniów dotyczące osiągnięć szkolnych są znacznie wyższe niż ich realne możliwości intelektualne. Możliwe jest też, że uczniowie uznają, że są niżej oceniani przez nauczycieli, niż na to zasługują.

2) Udział młodzieży w kołach zainteresowań również nie uległ zasadniczej zmianie; uczniowie w większości nie uczestniczą w tego rodzaju formach aktywności. Zarówno w 1992, jak i w 1993 roku młodzież najczęściej uczestniczyła w zajęciach sportowych, zarówno w szkole, jak i poza szkołą (częściowo również w ośrodkach sportowych znajdujących się w pobliskim Frankfurcie nad Odrą).

3) Poziom aspiracji edukacyjnych uczniów mierzony w 1993 roku wydaje się relatywnie wysoki, gdyż ponad połowa uczniów deklaruje chęć zdobycia wykształcenia wyższego niż średnie (tj. pomaturalnego i wyższego). Obraz aspiracji został wyraźnie zróżnicowany (podobnie jak w badaniach w 1992 r.) w zależności od wieku, płci i statusu społecznego rodziny badanych.

4) Poziom aspiracji edukacyjnych wzrasta wraz z wiekiem badanych. Poziom aspiracji starszych uczniów często wzrasta i wydaje się, że jest kształtowany pod wpływem zarówno nowych doświadczeń społecznych, jak i indywidualnego widzenia świata i postrzegania własnego miejsca w tym świecie⁸.

5) Dziewczęta zdecydowanie częściej aspirują do najwyższych szczebli wykształcenia i rzadziej do niższych aniżeli chłopcy.

6) Do zdobycia wykształcenia wyższego częściej aspirują dzieci z rodzin o wysokim statusie społecznym niż z rodzin o średnim i niskim statusie.

7) Uczniowie klas ósmych, którzy objęci zostali dodatkowymi pytaniami, częściej niż pozostali uczniowie aspirują do wykształcenia zawodowego (zasadniczego i średniego), a rzadziej do średniego ogólnokształcącego i wyższego. Potwierdziło to w pewien sposób wcześniej wysuniętą tezę o wzroście poziomu aspiracji wraz z wiekiem badanych. Ośmioklasiści na ogół pozytywnie oceniają szanse realizacji swoich planów edukacyjnych.

8) Badania panelowe dotyczące dynamiki aspiracji edukacyjnych młodzieży na przestrzeni jednego roku wskazały na względnie stały poziom aspiracji edukacyjnych, mogący świadczyć o stabilności planów życiowych młodzieży. U ponad połowy uczniów, których aspiracje uległy zmianie, częściej następował spadek aniżeli wzrost poziomu aspiracji.

Tendencje spadkowe aspiracji edukacyjnych, odnotowane w całym kraju, znalazły również potwierdzenie w badaniach uczniów szkół miasta przygranicznego, jakim są Słubice. Obserwując powolne tempo zmian systemowych w Polsce można przypuszczać, iż tendencje spadku aspiracji będą się

⁸ B. Galas, T. Lewowicki, *op. cit.*

nadal utrzymywać. Analizy przekształceń systemowych w naszym kraju prowadzą do wniosku, iż okres przejściowy trwać będzie znacznie dłużej niż początkowo przewidywano. Tym bardziej istotna i niezbędna wydaje się odbudowa zerwanych związków pomiędzy aspiracjami i osiągnięciami edukacyjnymi a pozycją w pracy oraz osiągnięciami a gratyfikacją ekonomiczną z nich płynącą⁹. Wymagać to niewątpliwie będzie nie tylko wyraźnych zmian strukturalnych, ale także przeobrażeń w sferze wartości społecznych. Przemian takich należy jednak oczekiwać w miarę postępów w transformacji systemowej, której podlega nasze społeczeństwo.

Małgorzata Olejarz

STREBEN DER SCHÜLER AUS DEN SCHULEN EINER GRENZSTADT NACH WEITERER BILDUNG

Im Artikel *Streben der Schüler aus den Schulen einer Grenzstadt nach weiterer Bildung* wurde ein Versuch der Analyse von Untersuchungsergebnissen durchgeführt, die das Niveau und die Dynamik dieser Bestrebungen der Jugendlichen aus Slubice betreffen. Das Problem wurde im Kontext der dicht mit der Bildung verbundenen Fragen erörtert, d. h. Schulleistungen der Schüler sowie ihre Teilnahme an schulischen und außerschulischen Arbeitsgemeinschaften. Vergleichsuntersuchungen (die die Jahre 1992 und 1993 betreffen) haben auf verhältnismäßige Stabilität des Niveaus von Schulleistungen der Schüler im Laufe des Jahres hingewiesen. Es hat sich auch die Teilnahme der Jugend an Arbeitsgemeinschaften nicht wesentlich geändert; Die Mehrheit der Schüler beteiligt sich nicht an solchen Formen der Aktivität.

Die Jugendlichen stellen relativ hohe Ansprüche an weitere Bildung. Über die Hälfte der Probanden zieht eine höhere Ausbildung einer mittleren vor. Dies betrifft öfter die Mädchen sowie Kinder aus Familien mit hohem gesellschaftlichem Status. Deutlich läßt sich ein niedriges Niveau dieser Bestrebungen bei den Jungen beobachten. Es könnte wohl die Folge der besonderen Lage von Slubice sein, und was damit zusammenhängt — der Möglichkeit, die nächste Zukunft mit dem Handel auf dem Markt oder auch mit Erwerbstätigkeit in Deutschland zu verbinden.

Nach Verlauf eines Jahres wurde bei fast der Hälfte der Schüler eine Änderung des Niveaus der Bestrebungen festgestellt. Diese Änderung betraf meistens die Herabsetzung und nicht den Anstieg dieses Niveaus, was eine Bestätigung der rückläufigen Tendenz im Niveau des Strebens nach weiterer Bildung, die sich bei den Jugendlichen im ganzen Land bemerken läßt, sein kann.

⁹ W. A d a m s k i, *Strukturalno-kulturowe i edukacyjne przesłanki transformacji systemowej*, „Kultura i Społeczeństwo” 1994, 1, s. 14.